

*Владан Станковић**

Институт за политичке студије у Београду

ПОЛИТИЧКИ СИСТЕМ МЕЂУРАТНЕ ИТАЛИЈЕ**

Сажетак

У овом раду аутор се позабавио политичким системом италијанског фашизма у међуратном периоду. Аутор у раду комбинује неколико научних метода како би предмету истраживања пришао свеобухватно, примењујући: генерички метод, упоредни метод, метод посматрања, социоисторијски метод и метод анализе садржаја (правних докумената). Значај истраживања огледа се у давању одговора на проблемско питање које гласи: како је изгледао политички систем фашистичког поретка власти, и које су његове мане, а које предности, у односу на концепт либералнопредставничке демократије? Основна хипотеза од које је истраживач пошао гласи: политички систем фашистичког корпоративизма представља покушај да се на кризу либералнодемократског капитализма одговори свеопштом политичком и институционалном реорганизацијом друштва, у коме неће бити доведена у питање основна (правна) тековина капитализма – власништво. Потреба да се на реалну ситуацију на терену одговори адекватним институционалним мерама довела је до настанка политичког система фашизма. Аутор у раду даје најпре општи или полазни оквир предмета истраживања, потом указује на генезу настанка појаве, и коначно осликава политички систем посматране појаве.

* Истраживач сарадник, Институт за политичке студије, Београд

** Рад је реализован у оквиру пројекта бр. 179009 Института за политичке студије Београд, а финансира га Министарство просвете и науке Републике Србије.

Кључне речи: политички систем, фашизам, демократија, установе

ПОЈМОВНИ ОКВИР ФАШИЗМА

1. До сада још у свету, а нарочито у самој Италији, није изграђена посебна наука која би се на свеобухватан начин позабавила истраживањем политичког феномена фашизма.¹⁾ Ова својеврсна фашизологија или *studia fascistica*, имала би у задатак да истражи феномен фашизма из угла разнородних научних перспектива: политичке, историјске, социолошке, правне, економске... Научни рад који је пред нама представља давање доприноса управо таквом приступу, истражујући пре свега политиколошку и правну позадину фашистичког политичког система, она не одустаје да у разматрања узме и шири друштвени контекст: социолошки, историјски, економски и социјални аспект ове појаве.

2. Фашизам је до данас забележио чак 70 појавних облика, па је веома тешко ухватити његову основну нит. Отуда је идеја аутора да се у временском и просторном одређењу ухвати у коштац само са првим реализованим, италијанским обликом фашизма, који ће се показати као узор и другим фашистичким режимима у свету. Политички систем италијанског фашизма тако је постао нека врста еталона за накнадно настале облике средње појаве.

Да би се приступило истраживању политичког система фашизма најпре је неопходно истражити појмовну апаратуру која се добија одговором на питање: шта фашизам заправо представља, каква су његова значења, и ком циљу тежи?

Тодор Куљић у *Социолошком речнику* из 2007. године наводи: “*fascio* у општем неодређеном значењу: снап, свежањ, савез – тако су се називале месне групе фашистичке партије. *Fascio* је удруга, а фашисти су савезници. Фашизам је идеологија Трећег пута – ни капитализам, ни социјализам...”²⁾ Виљем Риз уз општа значења појма фашизам, уводи и корпоративни квалификатив: “Фашизам – од

1) Истини за вољу у самој Италији изашло је неколико речника фашистичких политичких и правних појмова и института, међу којима се истичу: Alberto De Bernardi, *Dizionario del fascismo – storia, personaggi, cultura, economia, fonti e dibattito storiografico*, B. Mondadori, 2003, и Victoria De Grazia, Sergio Luzzatto: *Dizionario del fascismo – Grandi opere*, G. Einaudi, Roma, 2003.

2) Todor Kuljić: “Fašizam”, 141-142, (приредили) Aljoša Mimica i Marija Bogdanović: *Sociološki rečnik*, Zavod za udžbenike, Beograd, 2007, str. 141.

латинског *fascis*, сноп из којег извирује сечиво секире – симбол ауторитета и власти римских магистрата. Теоретичари који су развијали идеју корпоративне државе која је представљала фашистички циљ...³⁾ На везу јаке државе, једнопартијске репресије, и очувања капиталистичког система друштвених односа указују и други аутори.⁴⁾ Тако се јавља идеја о фашизму као “репресији у служби нације”.⁵⁾ “Ђустино Фортунато (*Giustino Fortunato*) пак сматра да фашизам није еволуција, него ревалација (*rivelazione*), тј. излажење на површину италијанских околности и противријечности које су биле у супротности према либералној идеологији грађанске демократије.”⁶⁾ Велики италијански филозоф права и политиколог Ђорђе Дел Векио (*Giorgio Del Vecchio*, 1878-1970) мишљења је да фашизам није негација демократије. Напротив, он је, како је његов творац дефинисао, концентрисана демократија – интерес народа који се неометано спроводи у политичком систему фашизма.⁷⁾ Ернст Нолте дефинише фашизам као: “развојну диктатуру окренуту ка будућности, без (претераног) поштовања за оним што је прошло, и са својим усмерењем на практичне задатке...”⁸⁾ Према највећем идеологу фашизма, Јовану Ђентилеу (*Giovanni Gentile*, 1875-1944), фашизам представља увлачење сукобљених класних интереса у измирителјске државне структуре – у само средиште политичког система државне власти.⁹⁾

РАЗВОЈ ФАШИЗМА – ДРУШТВЕНИ КОНТЕКСТ

Фашистички политички покрет није настао одједном, на мах. У суштини он је сачињен од седиментираних наслеђа исказаних захтева италијанских маса уобличених у националну вољу која је стремилa различитим циљевима: захтевом за Републиком, ире-

3) Viljem Riz: *Rečnik – filozofija i religija*, Dereta, Beograd, 2004, str. 223.

4) Тако нпр: Milan Bosanac, Oleg Mandić, Stanko Petković, “Fašizam”, *Rječnik sociologije i socijalne psihologije*, Informator, Zagreb, 1977, str. 174: “U fašizmu djeluje snažna državni i policijski aparat. To je razdoblje velike moći krupnog finansijskog kapitala. Zbog snažnih i čestih intervencija države u privredi fašizam prerasta u jedan od oblika državnog kapitalizma.”

5) “Una milizia al servizio della nazione” (Ernst Nolte: *Fašizam u svojoj epohi*, Prosveta, Beograd, 1990, str. 273)

6) Брацо Ковачевић: *Фашизам*, НУБ Петар Кочић, Бања Лука, 1994, стр. 4.

7) Душан Недељковић: *Идеолошки сукоб демократије и фашизма*, Скопље, 1938, стр. 20.

8) Ernst Nolte: *Fašizam u svojoj epohi*, Prosveta, Beograd, 1990, str. 234.

9) Giovanni Gentile, Antony James Gregor: *Origins and doctrine of fascism – with selections from other works*, Transaction Publishers, 2004, p. 35.

дентизмом, настојањима за очувањем традиција католичког хришћанства, захтевом за социјалном правдом кроз докидање буржоаско-капиталистичког поретка... Вођа фашиста Бенито Мусолини (*Benito Amilcare Andrea Mussolini*, 1883-1945), с' почетка тврдокорни републиканац, временом је комбиновао различите идеолошке политичке захтеве слажући их у слојеве контрадикторних циљева настојећи да измири класне сукобе који су дестабилизовали младу италијанску државу.¹⁰⁾ Посматрајући повој фашизма, и његов развојни пут, може се уочити извештан политички приступ који настоји да синтетиче искључивости, да повеже противуречности – да се повија и мења сходно захтевима времена.¹¹⁾ Отуда је фашистичка доктрина, развојно гледана, недоследна и пуна контрадикторности, па ју је јако тешко описати, а још теже дефинисати.

Први захтев, захтев за устоличење Републике, показао се као немогућа мисија, па су Мусолинијеви социјалисти прећутно и невољно, ипак прихватили монархију и ушли у политичку колаборацију са династијом Савоја. Монархија, на челу са краљем Виктором Емануелом III (*Vittorio Emanuele III*, 1869-1947), биће врх леденог брега политичког система фашистичке државе.¹²⁾ Па и поред свега, фашисти ће задржати сан о *Civiltà Romana*, коју су, славећи кроз *Il grande Stato*, као узор проналазили у *Romanità*.¹³⁾

Када је реч о националном питању Мусолини је заговарао тврдокорни национализам базиран на иредентизму и ревизионизму. Италија се након првог светског рата нашла са (јавномњењски) неприхваћеним границама од Тиренског до Јадранског мора. Кључан моменат, тријумфалан улазак Д' Анунцијевих (*Gabriele D'Annunzio*, 1863-1938) трупа у Ријеку (*Fiume*), поделио је накнадно италијанску јавност, јер већина, па ни Мусолини и његова партија, нису више били заинтересовани да наставе конфликте са суседима који

10) На једном месту Мусолини каже: "No to nije dosta. Potrebno je posle jedinstvene stranke totalitarna Država, tj. država, koja apsorbuje u sebe (da bi se transformisala i potencirala, preobrazila i pojačala) sve snage, sve interese, sve nade jednog naroda." (Benito Mussolini: *O korporativnoj državi*, Štamparija Madžarevića, Beograd, 1937, str. 25)

11) Ignazio Silone, *Fašizam – njegov postanak i razvitak*, Zadržna štamparija Miletić, Zagreb, 1935, str. 166: "... fašizam kod svog obrata u svom razvitku, udarao pravcem, koji je bio dijametralno suprotan onome, koga je Mussolini prvobitno imao u vidu. To je bio njegov osnovni pokretački kvalitet."

12) Marco Piraino, Stefano Fiorito, *L'identità fascista – progetto politico e dottrina del fascismo*, Lulu.com, 2007, p. 22-23.

13) Ignazio Silone: *Fašizam – njegov postanak i razvitak*, Zadržna štamparija Miletić, Zagreb, 1935, str. 237: "... fašizam je stvorio mit *Romanità* (*Rimljanstva*), u kome on sebe predstavlja masama kao uskrslu rimsku slavu."

би земљу засигурно увукли у нежељени ратни пожар. Из редова најтврдокорнијих ревизиониста и иредентиста Мусолини је доживљен као “национални пајак и шарлатан”.¹⁴⁾ Па ипак, Мусолини ће им то запамтити, а сопствени милитаризам почеће да спроводи већ од средине тридесетих година, водећи агресивне ратове за нове колоније и животни простор.

О односу фашизма и католичанства доста је писано. С’ почетка Мусолинијева странка је антиклерикална и антикатоличка. Њени активисти на терену са подједнаким жаром растурају комунистичке и католичке синдикате. За фашисте црква је назадна установа чији традиционализам омета друштвени развој и модернизацију. Међутим, како је време одмицало, и како се фашизам етаблирао у државне структуре власти, тако је и оштрица спрам католичанства слабила. Мусолини је схватио снагу римске цркве и покушао да искористи њен интегрализам у циљу даљег јачања државе и стабилизације поретка. Он се напосто није мешао у црквена питања.¹⁵⁾ Након Латеранског споразума из 1929. године Мусолини признаје искључивост католичке верзије хришћанства на простору Италије. Свега неколико година касније папска енциклика *Quadregesimo anno* постаће основна смерница корпоративног устројства италијанске државе.¹⁶⁾

Коначно, четврто, недоследно одступање фашиста огледало се и у питању социјалистичке идеологије. Врло рано, Мусолини се одрекао марксистичког пута у социјализам иако је, с’ почетка, био његов ватрени присталица. Како је време одмицало тако се Мусолини све више дистанцирао од револуционарног социјализма. Након бољшевичке револуције, он ће постати огорчен противник свих левичарских, прокомунистичких политичких субјеката (политичких партија, синдиката, штампе...). Фашисти су већ од краја

14) О овом сукобу сведочи и: Michael Arthur Ledeen, *D’Annunzio – the first duce*, Transaction Publishers, 2002, p. XIV

15) О овоме постоје јасни записи. Тако нпр. у: Gerlando Lentini, *Pio XI, l’Italia e Mussolini*, Città Nuova, Roma, 2008, p. 80: “A proposito del conflitto del 1931 tra Chiesa italiana e Stato fascista, allorché aveva soppresso l’Azione Cattolica, Mussolini nello stesso articolo scriveva: Il conflitto ebbe diverse fasi, talune delle quali molto acute e durò diversi mesi. Ma ai primi di settembre 1931 fu regolato con reciproca soddisfazione. Nessuno Stato è più totalitario e autoritario dello Stato fascista, nessuno Stato è più geloso della sua sovranità e del suo prestigio, ma appunto per ciò lo Stato fascista non sente il bisogno di intervenire in materie che esulano dalla sua competenza... Tutti coloro che si sono incamminati per questa strada hanno dovuto, presto o tardi, riconoscere il loro errore.”

16) О подчињавању фашизма католицизму видети у: John F. Pollard, *The Vatican and Italian fascism 1929-32 – a study in conflict*, Cambridge University Press, 2005, p. 145 и даље.

Великог рата ушли у тотални рат на терену против левих покрета и синдиката. Њихово страначко обезбеђење временом ће задобити милитантне црте, биће то права страначка војска са разгранатом безбедносном структуром на месним и општинским нивоима страначке организације. У тренутку када Мусолини објављује тотални рат “бољшевичкој пошастии” *снопови пружа* представљају реалан чинилац на терену који чува постојећи капиталистички економски модел привређивања.¹⁷⁾ Већ је тада видљиво да Мусолини ставља пред себе у задатак да очува постојећи поредак, али и да га системски мења.

Те су промене видљиве на сваком кораку. Понајпре, Мусолини уводи рад као социјалну категорију. То за последицу има да је свакоме гарантовано право на рад. За разлику од епохе либерално-капиталистичке демократије, у којој је рад ако не изузетак, а оно свакако не право, у фашистичкој ери човеку се гарантују рад и плата.¹⁸⁾ Друго битно обележје фашизма је елиминација класне борбе. Наместо тржишне уводи се *договорна економија*. За разлику од бољшевичког социјализма, где је договорна економија директивног типа, фашистичка договорна економија је последица контролисаних али жестоких преговора власника капитала и синдиката. Ова *преговорна економија* обавља се у фашистичким телима или корпорацијама, где се уз државну асистенцију измирују интереси рада и капитала.¹⁹⁾ Политичкоекономска структура корпорација бива пренета у репрезентативна тела. Народ више не представљају посланици који су изабрани са листа политичких странака на општим тајним изборима, као у парламентарним демократијама, већ су кооптирани представници корпорација, које саме корпорације и предлажу, а бира их Влада. Ово већ указује на трећу, и последњу битну одлику фашизма. Фашизам не само да укида вишепартијски поредак власти, већ исказује тенденцију да укине и сопствене

17) Reinhard Kühn: *Oblici građanske vladavine – liberalizam/ fašizam*, Komunist, Beograd, 1978, стр. 169: “Prema Thalheimeru je, крупна buržoazija ustupila političku moć fašističkoj egzekutivi kako bi mogla zadržati svoju socijalnu vladavinu.”

18) Брацо Ковачевић: *Фашизам*, НУБ Петар Кочић, Бања Лука, 1994, стр. 35: “... спасење се односи на стварање фашистичке идеје социјалне правде која подразумјева обезбеђен рад, правичну награду, достојан дом, мочућност непрестаног развитка и побољшања.»

19) Душан Недељковић: *Идеолошки сукоб демократије и фашизма*, Скопље, 1938, стр. 32: “Борити се противу борбе класа, тј. покушати да се класе одрже и сачувају њиховим затварањем у корпорације које ће као послушни органи друштвено се интегрисати (*l'integration sociale*) у тоталној солидарности (*la salidarité totale*) корпоративне државе.”

ну странку, а тиме и једнопартијски поредак.²⁰⁾ Страначке борбе, ситнопартизам, нагодбе, трговине, рат на терену, проливање крви и партократија, почићене су из политичког живота земље. На њихово место долази најпре само једна странка, фашистичка, али и она, накнадно, исказује тенденцију да се утопи у свемоћну државну структуру.

ИНСТИТУЦИОНАЛНИ ОКВИР ПОЛИТИЧКОГ СИСТЕМА ФАШИЗМА

Политички систем фашизма базиран је на неколико важних политичких и друштвених начела о којима је већ било речи, а које у епицентар друштвених и политичких дешавања смештају државу, и то: као организацију за заштиту слободе појединца, као извор снаге народне воље, као посредника између рада и капитала...²¹⁾ Све је ово допринело изградњи једног специфичног политичког скелета који кроз своју структуру у потпуности негира «вештачке» контролне механизме поделе власти либералнодемократског поретка настојећи да артикулише нове социјалне захтеве маса за правичнијим друштвом, кроз нови политички систем. Уместо поделе власти на законодавну, извршну и судску, наместо инсистирања на формалној и номиналној равноправности појединаца који би (кроз политичке партије) гласали за извесне идеолошке концепције, сада се нуди политички систем стварних моћи у друштву које стреме да каналишу интересе свих друштвених слојева (*интегрализам*).

У центар политичких збивања наместо формалних људских права и слобода појединаца, уместо количински израженог збира гласова на изборима, тржишне конкуренције и светости приватног власништва, сада се нуди нешто друго и ново, нешто што обезбеђује реално каналисање интереса у економски растрзаном друштву.²²⁾ То ново је економски раст и друштвени развој.²³⁾ Не више

20) Робер Пари цитира самог Мусолинија: “*Nous constituerons l’anti-parti – avait donc dit Mussolini.*” (Robert Paris: *Histoire du fascisme en Italie*, Françoise Maspero, Paris, 1962, p. 217)

21) Elizabeth Wiskemann: *Fascism in Italy - Its Development and Influence*, MacMillan-St. Martin’s Press, London-New York, 1969, r. 21: “The State represents the aspiration and the effort of the people, as a community, towards material and spiritual advancement...”

22) О схватању слободе у фашизму писано је много. Тако нпр. академик Коста Чавошки пише: “Фашизам је само за ону слободу која једино може бити озбиљна, за слободу државе и појединца у држави.” (Коста Чавошки: *Увод у право*, Драганић, Београд, 1996, стр. 212)

23) Ernst Nolte: *Fašizam u svojoj epohi*, Prosveta, Beograd, 1990, стр. 233.

слобода појединца зарад унутрашње слободе индивидуе изражене у праву на приватност, већ нови квалитет: слобода појединца зарад његове реалне слободе, зарад његове личне потребе и потреба његовог окружења.²⁴⁾ Једном речју, колективизам зарад бољитка имао је потребе да замени институционални оквир стицања и очувања постојећих социјалних позиција.²⁵⁾

У таквим околностима политички систем фашизма имао је следеће карактеристике:

1. Сходно прокламованом корпоративном устројству «за разлику од парламента какав је био раније,.. италијанску народну скупштину састављају представници, од којих сваки има за собом одређене гране делатности народног живота. Он представља ту грану,..»²⁶⁾ Ово за последицу има не идеолошку, већ струковну заступљеност друштвених слојева у италијанској Камери. Тако, се акценат више не ставља на социјалноекономски статус појединаца унутар друштвених слојева у једној класичној плутократији, већ се нуди заштита интереса појединих професија, и њихова политичка заступљеност у представничким телима.²⁷⁾ Уместо да се допушта борба егоистичних интереса појединих друштвених слојева сада се фаворизује друштвени интегралizam кроз заштиту општих интереса свих неопходних струка у једном друштву.²⁸⁾

2. Ставивши у епицентар свеукупне политичке филозофије привредни раст и свеукупни друштвени развој, фашизам је трагао за начинима ефикасне владавине.²⁹⁾ Он је овај циљ настојао да

24) Фашизам “је за ону једну слободу, која може бити озбиљна ствар, слободу државе и појединца у држави.” (Benito Mussolini: *O korporativnoj državi*, Štamparija Mađžarevića, Beograd, 1937, str. 58)

25) О овоме више у: Giulio Sapelli, “Per la storia del sindacalismo fascista – tra controllo sociale e conflitto di classe”, *Studi storici*, 3/78, Fondazione Istituto Gramsci, 1978, p. 627-656.

26) Danilo Gregorić: *Italijanski korporativizam*, Štamparija Popović, Beograd, 1940, str. 74.

27) Фашистички теоретичари прецизно разазнају разлику између класе и сталежа. Класа има негативну конотацију, па је неопходно да је сталешки корпоративизам заузда. (О овоме у: Juraj Ščetinec, *Korporativno uređenje države – s obzirom na novi austrijski ustav*, Naklada vlastita, Zagreb, 1935, str. 18: “Будући да је сталеж по својој конституцији и функцији елемент друштвене сарадње и друштвеног мира, то ће бити тенденција сталешке организације друштва, да уклопи класне елементе у сталешку организацију тако, да интереси звања и опћи интереси заједнице стекну превалу над материјалним интересима појединих класних skupina.”)

28) Olivera Milosavljević: *Savremenici fašizma*, Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, Beograd, 2010, str. 120: “По Мирку Косићу, фашизам је као највишу вредност истicao националну solidarnost, zbog čega су дисциплиновани односи појединих привредних грана онемогућавањем класне борбе и успостављањем сарадње корпорација као социјалне садржине нације.”

29) Слободан Јовановић, *О држави*, Геца Кон, Београд, 1935, стр. 456: “Фашизам претвара државу од статичке снаге у динамичку. (...) Државна активност – треба да обухвати све

спроведе преко најмоћније, и најорганизованије, мањине у друштву – преко државе.³⁰⁾ Држава се доживљава као «тежња и напор људи, као заједнице, према материјалном и духовном напретку».³¹⁾ На челу државе налази се Вођа (или *Duce*).³²⁾ Он је нека врста самониклог владара, еманација народних потреба, предводник... – у сваком смислу једна свеопшта харизматска личност.³³⁾ ... Тако: «носилац суверености је држава или још потпуније, њен вођа (отац нације) чијој је вољи држава потчињена како би се остварила идеја нације.»³⁴⁾ Италијански Вођа је замишљен као човек са визијом, предводник.³⁵⁾ Он је истовремено и народни трибун (шеф странке) и Председник владе.³⁶⁾ «Сва тежина пада сада на Велико веће и тиме на Дучеа као на његовог председника. Дуче је тај који сазива Велико веће и може да по слободној процени одређује број његових чланова. Будући да и оне које по својој дужности припадају Великом већу Мусолини бира на друге начине, произилази да највишим органом заиста управља као луткарским позориштем...»³⁷⁾

Приметно је да је у фашистичком поретку Влада свемоћна институција. Она може све.³⁸⁾ Али без Вође или Дучеа она не може

стране друштвеног живота.”

- 30) www.ilduce.net/.../storiafascismo/ordinamentostatofascista%202parte.pdf, “Ordinamento dello Stato fascista”, p. 17: “Fascismo divenuto Regime, e cioè l’autorità dello Stato sovrano, che ha fini superiori a quelli degli individui e dei gruppi e che la sua sovranità (in vista degli interessi supremi e collettivi della Nazione) vuole rigorosamente e indefessamente attuare.”
- 31) Elizabeth Wiskemann, *Fascism in Italy - Its Development and Influence*, MacMillan-St. Martin’s Press, London-New York, 1969, p. 21: “The State represents the aspiration and the effort of the people, as a community, towards material and spiritual advancement...”
- 32) Šefik Baraković: “Pojam i pojava fašizma”, *Anali*, 5/10: 83-118, Pravni fakultet, Zenica, 2010, str. 89-90: “Pojam Duče (vojvoda fašista, *Duce del fascismo*) prilagođeno je uveden u programiranom oslanjanju na državu da autoritetom vođe Mussolini isključuje ideološke i političke takmace...”
- 33) Christopher Hibbert: *Musolini*, Alfa, Zagreb, 1977, str. 13: “Od najranijih dana, priznao je jednom, vjerovao je da je došao na svijet zato da ga uzdrma i iznenadi, čak mu se činilo da je i dan njegova rođenja mnogo obećavao.”
- 34) Брацо Ковачевић: *Фашизам*, НУБ Петар Кочић, Бања Лука, 1994, стр. 99.
- 35) О ова класична особина лидерства није само обележје фашизма, редовна је и у западним демократијама. (О томе више у: Драган Суботић, “Лидерство и друштвени сукоби у политици”, *Политичка ревија*, 2-4/07: 477-510, Институт за политичке студије у Београду, 2007, стр. 478)
- 36) Doc. № 15, *Exaltation of fascist Grand Council*, Law of December 9, 1928: “Art.2: The Head of Government, Prime Minister Secretary of State, is by right President of the Grand Council of Fascism.”
“Art.3: The General Secretary of the National Fascist Party is Secretary of the Grand Council.”
- 37) Ernst Nolte: *Fašizam u svojoj epohi*, Prosveta, Beograd, 1990, str. 273-274.
- 38) Ова изградња једне свемоћне Владе, о чему је већ било речи, текла је постепено. (О томе и у: William Halperin, *Mussolini and Italian Fascism*, Princeton, New Jersey, 1964, r.

ништа.³⁹⁾ Дуче сходно својим овлашћењима може смењивати министре. «Шеф владе... координира делатност чланова владе и управља њоме. Он није шеф једног колективног органа, већ је носилац самосталних овлашћења, самосталне власти. Њему закон одређује дужност и право да управља.»⁴⁰⁾ За разлику од периода вишепартизма када су се владе смењивале «кинематографском брзином», у фашизму су владе постале сталне и стабилне.⁴¹⁾ Оне никада нису падале, јер је Вођу (или Првог министра) било немогуће смени-ти. Он је тђ – непролазан. Влада је, дакле, стабилна чак и када се министри често замењују. То обезбеђује општу политичку стабилност.

3. Централно место политичког живота сачињава, дакле, све-моћна егзекутива. «Влада је, по новом уставном реду који одговара доктринарним ставовима фашизма, политичко вођство нације и државе. Према томе парламент не може да пропише правила за делатност владе.»⁴²⁾ Она је толико моћна да именује посланике у италијанску Камеру. Посланици се бирају не као народни, или бар владини представници, већ као представници свих важнијих струка у земљи.⁴³⁾ На тај је начин италијанска Камера постала, не више представништво народа (механички збир палих гласова у демократским режимима), већ представништво струка или професија. Политички систем фашизма предвиђа рефлексивна права фашистичких посланика у законодавној власти: «посланике бира егзеку-

44: “The following December (1928) Mussolini obtained parliamentary action on a measure that gave the grand council a decisive role in the most vital domain of national politics.

The council... finally, it was invested with the paramount function of coordinating and integrating all the activities of the regime.”)

39) Ibidem, p. 45: “The constitutional innovations not only made the Fascist grand council the supreme organ of the state; they also raised Mussolini to the pinnacle of his authority. He was by right president of the grand council.”

40) Danilo Gregorić: *Italijanski korporativizam*, Štamparija Popović, Beograd, 1940, str. 78.

41) Владан Станковић: “Теорија елите и фашизам”, *Политичка ревија*, 2/03: 159-172, Институт за политичке студије, Београд, 2003, стр. 169: “У обраћању либералним конзервативцима, у Милану, 4. октобра 1934, Мусолини каже: *Услијед кинематографског мијењања влада била је бирократија једини елемент стабилности. Без бирократије имали бисмо апсолутни хаос!*.”

42) Danilo Gregorić: *Italijanski korporativizam*, Štamparija Popović, Beograd, 1940, str. 78.

43) Todor Kuljić: *Fašizam*, Nolit, Beograd, 1978, str. 122: “Fašizam je, pre svega, trebalo da stvori snažnu egzekutivu koja bi bila u stanju da zahvatom u privredni život prevaziđe ekonomsku krizu, jer mehanizmi tržišta i konkurencije nisu više mogli da održavaju stabilnost privrednog sistema.”

тивна власт, она их сазива и може у сваком часу опозвати».⁴⁴⁾ И не само да су рефлексивна права посланика већ и судија (судска инстанца): фашистичка влада може изабрати и разрешити судије, без икаквих правних ограничења, уколико држи да су судови неажурни, или да ометају рад државних органа који не само да омогућавају, већ активно и остварују развој целокупног друштва.⁴⁵⁾ Влада поседује широка овлашћења да, када хитност поступка то налаже, доноси (сопствене) уредбе са законском снагом.⁴⁶⁾

4. Законодавна активност обавља се двојако. Основни или органски закони доносе се у редовном, пленарном поступку већином гласова у кворуму представничких тела: Камере и Сената. Међутим, највећи број законодавних решења не доноси се пленарно. Изабрани посланици имају обавезу да створе законска решења из области коју представљају.⁴⁷⁾ То се одиграва тако што они, заједно са представницима својих корпорација, израђују законски акт за област делатности коју представљају. Пошто предлог закона буде написан он пролази редовну процедуру: улази најпре у законодавну комисију, а потом бива усвојен на законодавном одбору. У законодавном одбору седе искључиво представници исте или сродних корпоративних делатности. Ово се образлаже потребом да се о стручним законским актима изјашњавају искључиво најстручнији посланици из корпорације на коју се пропис и односи.⁴⁸⁾ «Утицај владе, а нарочито његовог шефа, који је истовремено и шеф фашизма, обезбеђен је тако, да парламент постаје сарадником владе и

44) Ignazio Silone: *Fašizam – njegov postanak i razvitak*, Zadržna štamparija Miletić, Zagreb, 1935, str. 241-242.

45) Слободан Јовановић, *О држави*, Геца Кон, Београд, 1935, стр. 454: “То више није празни правни формализам и јалова игра странака: држава је сада главна организаторска снага привредног и друштвеног живота.”

46) Danilo Gregorić: *Italijanski korporativizam*, Štamparija Popović, Beograd, 1940, str. 76: “Ubrzana zakonodavna praksa, ustanovljena novim načinom donošenja zakona putem zakonodavnih odbora, ne dira u osnovno pravo vlade, dato naročitim zakonskim ovlašćenjima, da sama u hitnim slučajevima može doneti uredbe sa zakonskom snagom.”

47) Ibidem, стр. 75: “Prema novom uređenju postoje prvo zakoni, koji su prošli sve faze parlamentarnog rada i bili usvojeni na plenarnim sednicama Predstavničkog tela: Skupštine i Senata. Drugo, postoje zakoni koji su prošli samo kroz zakonodavne komisije, zakonodavne odbore jednog i drugog predstavničkog tela. Ova druga vrsta zakona je prema prvoj u velikoj i brojnoj većini.”

48) Ово је још један доказ испреплетености корпорација и државне управе. Изузев основних закона сви остали прописи имају “карактер уредби управне власти.” (Слободан Јовановић, *О држави*, Геца Кон, Београд, 1935, стр. 452: “Пошто су корпорације државни органи, њихова правила личила би на уредбе управне власти.”)

њеним помоћником, саветодавцем, помагачем у законодавној области општег заједничког народног живота.»⁴⁹⁾

5. Следећа одлика политичког система фашизма јесте његов недорађени и латентни паралелизам институција система. Наиме, у настојању да успостави тоталну контролу фашизма у друштвеном и политичком животу земље, Мусолини је на државну грађевину придодео партијске израслине своје фашистичке странке.⁵⁰⁾ Током читавог система политичке владавине фашизма (1922-1943. у Италији, и до 1945. године у Републици САЛО), приметан је недорађен паралелизам институција који је подразумевао сапостојање фашистичких институција на телу државних. Фашистичка милиција, фашистичка дневна штампа, фашистичко синдикално организовање, фашистичке прираслине у војсци... само су неке од њих.⁵¹⁾

6. Коначно, мада не и најмање важно, су корпорације. Корпорације су замишљене као државна тела, нека врста измиритеља рада и капитала, и неспорно средство спашавања политичког система од социјалних револуција, које су (у једном тренутку) претиле да земљу увуку у хаос, анархију и изнедре класни преврат по узору на Октобарску револуцију у Русији. Уставни концепт политичког система фашизма замишљен је тако да оправда социјалну функцију рада.⁵²⁾ Сваки пословно способан члан друштва дужан је да, у складу са неотомистичком доктрином друштвеног функционализма, ради и привређује.⁵³⁾ Фашизам тако пре неприкосновености људског достојанства истиче непорециву потребу за развојем људске личности.⁵⁴⁾ Из тога несумњиво произилази да је на држави

49) Danilo Gregorić: *Italijanski korporativizam*, Štamparija Popović, Beograd, 1940, str. 78.

50) Reinhard Kühnl, *Oblici građanske vladavine – liberalizam/ fašizam*, Komunist, Beograd, 1978, str. 173: “Ova se osnovna struktura modificira time što fašistička vlada s jedne strane ograničava područje moći starih vodećih slojeva, postavljajući pored postojećeg izvršnog aparata vlastite partijske aparate s izvršnim ovlastima...”

51) На то указује и Силоне на неколико места. (Тако нпр: Ignazio Silone, *Fašizam – njegov postanak i razvitak*, Zadržna štamparija Miletić, Zagreb, 1935, str. 110: “...u izvjesnim krajevima više nije bilo razlike između kadra fašizma i kadra vojske.”)

52) Слободан Јовановић, *О држави*, Геца Кон, Београд, 1935, стр. 456: “Има један радан принцип који налаже човеку да буде радна јединица у групи. То либерализам није увиђао када је тражио од државе да се прилагоди слободи и интересима појединца.”

53) Брано Ковачевић: *Фашизам*, НУБ Петар Кочић, Бања Лука, 1994, стр. 27: “Велике вриједности нације поништавају либералистички концепт индивидуалности. Отуда се и уместо слободе индивидуе апострофира њена дужност и функционална улога...”

54) Francesco Luigi Ferrari, *Il regime fascista italiano*, Ed. di Storia e Letteratura, 1983, p. 147: “... anche il fascismo crede che un annullamento e una mortificazione della personalità individuale siano da escludersi nello stato moderno. Ma ciò non perché riconosca un diritto del

да организује тако конципиран рад, и она је то учинила окупљајући људе у струке. Тако професије задобијају легалитет окупљањем у корпорације. Корпорације постају репрезентативна тела – представништва запослених из појединих струка.⁵⁵⁾ Тако се уместо апстрактног права гласа појединца атомизираног друштва, добија конкретно везани мандат струковног представника једне нове, интегрисане, заједнице кроз нови сазив италијанског парламента.

Vladan Stankovic

POLITICAL SYSTEM OF INTERWAR ITALY

Summary

In the following text, the author dealt with political system of Italian fascist rule, in the interwar period. The author combines several scientific methods, in order to grasp the subject from a wider angle, applying the generic, comparative and observation methods, as well as social historical method and analytical method in the subject's analysis (by legal documents). The value of this research reflects itself in effort in finding the answers to the problem at hand, which is: What were the main characteristics of fascist government, which shortcomings and benefits it had, when compared with liberal-representative democracy? The presumed hypothesis by the author was that the political system of fascist corporatism was the attempt to give an answer for the crisis of liberal democratic capitalism, with a comprehensive political and institutional reorganization of society, and in such way which will leave intact the very foundation of capitalism- the property ownership. The need for answer that would address the real situation lead to the formation of fascist political system... The author gives at first, the general framework for the subject, than it points out the genesis of phenomenon and finally, the political system of the observed phenomenon.

Key words: political system, fascism, democracy, institutions

l'individuo alla libertà, superiore allo stato, da farsi valere contro lo stato, ma perché crede che lo sviluppo della personalità umana sia un interesse dello stato.”

- 55) Danilo Gregorić: *Italijanski korporativizam*, Štamparija Popović, Beograd, 1940, str. 40: “Za razliku od parlamenta kakav je bio ranije,.. današnju italijansku narodnu skupštinu sastavljaju predstavnici, od kojih svaki ima za sobom određene grane delatnosti narodnog života. On predstavlja tu granu...”

ЛИТЕРАТУРА

- Baraković, Šefik: “Pojam i pojava fašizma”, *Anali*, 5/10: 83-118, Pravni fakultet, Zenica, 2010.
- Bosanac Milan, Mandić Oleg, Petković Stanko: “Fašizam”, *Rječnik sociologije i socijalne psihologije*, Informator, Zagreb, 1977.
- Wiskemann, Elizabeth: *Fascism in Italy - Its Development and Influence*, MacMillan-St. Martin's Press, London-New York, 1969.
- Gregorić, Danilo: *Italijanski korporativizam*, Štamparija Popović, Beograd, 1940.
- De Bernardi, Alberto: *Dizionario del fascismo – storia, personaggi, cultura, economia, fonti e dibattito storiografico*, B. Mondadori, 2003.
- De Grazia Victoria, Luzzatto Sergio: *Dizionario del fascismo – Grandi opere*, G. Einaudi, Roma, 2003.
- Gentile Giovanni, Gregor Antony James: *Origins and doctrine of fascism – with selections from other works*, Transaction Publishers, 2004.
- Јовановић, Слободан: *О држави*, Геца Кон, Београд, 1935.
- Ковачевић, Брацо: *Фашизам*, НУБ Петар Кочић, Бања Лука, 1994.
- Kuljić, Todor: *Fašizam*, Nolit, Beograd, 1978.
- Kuljić, Todor: “Fašizam”, 141-142, (priredili) Aljoša Mimica i Marija Bogdanović: *Sociološki rečnik*, Zavod za udžbenike, Beograd, 2007.
- Kühln, Reinhard: *Oblici građanske vladavine – liberalizam/ fašizam*, Komunist, Beograd, 1978.
- Ledeen, Michael Arthur: *D'Annunzio – the first duce*, Transaction Publishers, 2002.
- Lentini, Gerlando: *Pio XI, l'Italia e Mussolini*, Città Nuova, Roma, 2008.
- Milosavljević, Olivera: *Savremenici fašizma*, Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, Beograd, 2010.
- Musolini, Benito: *O korporativnoj državi*, Štamparija Madžarevića, Beograd, 1937.
- Недељковић, Душан: *Идеолошки сукоб демократије и фашизма*, Скопље, 1938.
- Nolte, Ernst: *Fašizam u svojoj epohi*, Prosveta, Beograd, 1990.
- Paris, Robert: *Histoire du fascisme en Italie*, Françoise Maspero, Paris, 1962.
- Piraino Marco, Fiorito Stefano: *L'identità fascista – progetto politico e dottrina del fascismo*, Lulu.com, 2007.
- Pollard, John F: *The Vatican and Italian fascism 1929-32 – a study in conflict*, Cambridge University Press, 2005.
- Riz, Viljem: *Rečnik – filozofija i religija*, Dereta, Beograd, 2004.
- Sapelli, Giulio: “Per la storia del sindacalismo fascista – tra controllo sociale e conflitto di classe”, *Studi storici*, 3/78, Fondazione Istituto Gramsci, 1978.

- Silone, Ignazio: *Fašizam – njegov postanak i razvitak*, Zadržna štamparija Miletić, Zagreb, 1935.
- Станковић, Владан: “Теорија елите и фашизам”, *Политичка ревија*, 2/03: 159-172, Институт за политичке студије, Београд, 2003.
- Суботић, Драган: “Лидерство и друштвени сукоби у политици”, *Политичка ревија*, 2-4/07: 477-510, Институт за политичке студије у Београду, 2007.
- Ferrari, Francesco Luigi: *Il regime fascista italiano*, Ed. di Storia e Letteratura, 1983.
- Halperin, William: *Mussolini and Italian Fascism*, Princeton, New Jersey, 1964.
- Hibbert, Christopher: *Musolini*, Alfa, Zagreb, 1977.
- Чавошки, Коста: *Увод у право*, Драганић, Београд, 1996.
- Ščetinec, Juraj: *Korporativno uređenje države – s obzirom na novi austrijski ustav*, Naklada vlastita, Zagreb, 1935.
- www.ilduce.net/.../storiafascismo/ordinamentostatofascista%202parte.pdf, “Ordinamento dello Stato fascista”

Resume

The political system of fascist rule, has retained certain specific aspects: Charismatic ruler endowed (Duche, leader, or Duke), all powerful executive branch of the government, easily replaced minsters, assembly members appointed by the government and picked by the government from the professional strata of the working class or corporations, which are nothing more than state controlled body that reconciles the interests of workers (unions) and employers (chambers), replaceable judges, oppressive apparatus emerged from party's internal security, parallelism and hybrid institutions (both fascist and state), state intervention in the economy, ensured enjoyment of private property trough the preservation of capitalist model of economy and bourgeois plutocracy, broad social worker rights and labor laws.

Sintesi

Il sistema politico del fascismo ha mantenuto alcune caratteristiche specifiche: dominatore carismatico dotato (Duce, leader, o il duca), onnipotente potere esecutivo o di governo, ministri facilmente sostituibili, assemblea i cui membri sono nominati dal governo tra le organizzazioni professionali o società che non sono altro che un ente statale che concilia gli interessi dei lavoratori (sindacati) e datori di lavoro (Camere di Commercio), variabilità dei giudici, processo legislativo nelle commissioni parlamentari che siedono rappresentanti della società, l'apparato

repressivo che è emerso dalla parte che fornisce il partito fascista, parallelismo e istituzioni ibride (e lo stato e gli fascisti), l'intervento dello Stato nell'economia, assicurando il rispetto della proprietà privata attraverso la conservazione del modo capitalistico dell'economia e della plutocrazia borghese, ampi diritti assistente sociale e diritto del lavoro...

Овај рад је примљен 30. јуна 2011. а прихваћен за штампу на састанку Редакције 8. августа 2011. године.